

Ord der Gror

- et sprogprojekt

	O	R	D	
			E	
G	R	O	R	

Indhold

Indledning	side 3
Pædagogen bliver nøgleperson	side 4
Referencer	side 5
Legens betydning	side 6
Læringsmiljøer	side 8
Førstehåndsoplevelser	side 10
Ord og begrebsdannelse	side 12
Samtale	side 14
Rim, remser og legeskrivning	side 16
Dialogisk læsning	side 18
Inklusion	side 20
IT	side 22
Evaluering	side 24
Tosprogede børn og ordforråd	side 25

Ord der Gror

Lov om Pædagogiske Læreplaner foreskriver, at der i kommunens dagtilbud arbejdes med barnets sproglige udvikling.

Sønderborg Kommune sætter fokus på sprogudviklingen i dagtilbud som et led i den fælles læse- og sprogstrategi, som sættes i værk i 2011.

I forsøgsprojektet Ord der Gror arbejdede 5 af kommunens institutioner med et særligt fokus på sprog, fordi forskningen viser, at

- At tidlig indsats i børnehaven er nøglen til, at alle børn får mulighed for at klare sig på lige fod.
- Børnehavebørn med et begrænset ordforråd tilegner sig 1000 ord pr. år, mens gruppen af børnehavebørn med et stort ordforråd tilegner sig 5000 ord pr. år.
- Ordforrådet vokser hurtigst hos børn med det største ordforråd. Forskellen bliver altså større og større for hvert år.
- Ordforråd hos børnehavebarnet har en klar sammenhæng med indholdsforståelsen af læsestoffet i skolen.
- Ordforråd hos 3-årige har en klar sammenhæng med læsefærdigheden hos de 16-årige
- Børnehaverne må tilpasse pædagogikken til alle børn med fokus på sprogmiljøet og på en særlig sprogstimulerende opmærksomhed i forhold til børn med et begrænset ordforråd.
- Mennesker, der opnår social opadgående mobilitet, er karakteriseret ved såvel gode intellektuelle kompetencer som ved, at de befinder sig godt i læringsmiljøet, dvs. trives godt i skolen og føler sig tilpas i deres sociale omgivelser.
- Det at klare sig med succes i skolen - undgå at droppe ud og have mulighed for at tage en videregående uddannelse - er af meget stor betydning for alle børn. Succes i skolen er grundlag for øgede livschancer i et samfundsmæssigt perspektiv.
- De tosprogede børn har ikke været en del af målgruppen for Ord der Gror, idet disse børns udgangspunkt er et andet end de etnisk danske. Det vil dog være oplagt at bruge ideer og eksempler fra manualen i arbejdet med denne gruppe.

På sigt skal vi altså være med til styrke børnenes sprog som en del af deres læseudvikling – og dermed give dem bedre chancer i fremtiden.

	O	R	D	
			E	
G	R	O	R	

Pædagogen er barnets nøgleperson

- Som pædagog skal du være bevidst om dit ansvar og din rolle.
  - Du skal have særligt fokus på særligt udsatte børn
  - Det er – i den pædagogiske praksis - vigtigt for barnets sproglige udvikling og for at fremme en faglig pædagogisk praksis, at du ved hvorfor du gør som du gør, og hvordan du gør det.
  - Du skal have en faglig bevidsthed og - færdighed i at udnytte alle hverdagens situationer til at stimulere barnets sprog. Du er autentisk og professionelt til stede.
  - Sproglig opmærksomhed skal være en del af den daglige pædagogik for at skabe et levende læringsmiljø. Udbyg derfor også din viden om den sproglige udvikling og del den med dine kolleger
  - Det er din bevidsthed om den sproglige udvikling, der gør forskellen.
  - Derfor er det vigtigt at du understøtter aktiviteter, som giver barnet mulighed for at få succes med at have fælles opmærksomhed med andre børn og voksne.
- Ligeledes vil et professionelt, inspirerende samarbejde med forældrene forøge barnets muligheder for et bedre sprog – og dermed mulighed for at blive en bedre læser- væsentligt.

Erfaringerne fra Ord der Gror er samlet i denne manual, som yderligere inspiration i institutionernes arbejde med sproget.

Henvendelse om manualen til
Udviklingschef Connie Buch
tlf. 8872 5303
mail: cbuc@sonderborg.dk

Følgende fagpersoner har medvirket i Ord der Gror:

Bente Eriksen Hagtvæt: Professor i specialpædagogik – Institut for Specialpædagogik, Universitetet i Oslo
Jørgen Frost: Lærer og Cand.psych:

Om forskningen som understreger børnehavens muligheder – om forskellen på børns sproglige kompetencer og sproglige parathed til skolen

Charlotte Ringsmose: Lektor, Cand. pæd. psyk. ved Danmarks Pædagogiske Universitet:

Om barnets opmærksomhed og om den voksne og de pædagogiske rammers rolle i forhold til barnets opmærksomhedsudvikling

Peter Mikkelsen – lærer, Cand. pæd., udviklingskonsulent i Udviklingsafdelingen, CVU Storkøbenhavn. Har været med til at udarbejde Materiale til Sprogvurdering af 3-årige:

Den sproglige tone i børnehaven og hjemme set i forhold til at skabe en anerkendende og understøttende baggrund for barnets sproglige udfoldelse – metoder til optimering af arbejdet

Charlotte Paludan – Kultursociolog og ph.d. i pædagogik på Danmarks Pædagogiske Universitet:

Giver pædagogerne børnene ulige muligheder i mødet i børnehaven? – og kan det gøres anderledes for at inkludere børnene som fulgyldige partnere i mødet med pædagogerne?

Stig Brostrøm – Cand. pæd. og Ph.d. i småbørnspædagogik, lektor i småbørnspædagogik på Danmarks Pædagogiske Universitet:

Barnet tilegner sig sproglige og kommunikative kompetencer gennem samspillet med børn og voksne – hvad er den voksnes rolle i barnets legeudvikling?

Kurt Rasmussen – socialpædagog, familierapeut MPF, konsulent – arbejder med rådgivning og terapi til familier og supervision og efteruddannelse af professionelle. Tidligere tilknyttet Kempler Institutet:

Om samspil og relationer i grupper. Gruppeproces, gruppedynamik - hvordan udnytter vi gruppens udviklingspotentiale? – omsætning af viden til praksis

Pia Thomsen – adjunkt, Cand.mag. ved Institut for Sprog og Kommunikation ved Københavns Universitet:

Om børns sprogtilegnelse – om deres sprogforståelse og ordforråd. Hvor kan vi blive bedre?

Ina Borstrøm – Cand. mag., forsker og forfatter. Ansat ved Center for Læseforskning:

Hvilke sproglige forudsætninger skal være til stede, for at barnet bliver en god læser? – og hvordan kan vi arbejde med sproglig bevidsthed i børnehaven?

Legens betydning for sprogets udvikling

Hvorfor:

Leg er god læring.

Leg er barnets foretrukne aktivitet.

Legen i sin grundform rummer alle de vigtigste elementer, som er nødvendige, for at barnet kan lære, nyde livet og derigennem styrke sig selv.

Det at lege er noget som barnet lærer sig i og af kulturen.

Pædagogens rolle:

- skaffe næring til legen - oplevelser skaber indhold - herigennem har du indflydelse på legen
- have fokus på de mellem menneskelige relationer
- indtage en iagttagende og empatisk holdning
- blive inviteret med ind i barnets lege
- invitere barnet ind i leg
- iværksætte leg sammen med barnet – for eksempel rammeleg
- bringe et indhold, et lærestof ind i barnets lege - et tema eller for eksempel skriftsprog
- men også finde balancen mellem at styre og lade vokse frit

Barnet lærer:

- at forstå andre – og sig selv
- at lade som om
- at forstå og kunne håndtere regler for samspil
- at acceptere aftaler
- at kunne identificere et legetema
- at kunne udvikle og ændre et tema

Vær opmærksom på:

- er der et aktivt og empatisk forhold mellem pædagog og barn?
- kan du anlægge et barneperspektiv i legen?
- bidrager du til et ligeværdigt legefællesskab?
- har barnet mulighed for selv at udtænke, iværksætte og gennemføre lege alene og sammen med kammerater?
- møder barnet legende voksne?
- voksne som sammen med barnet opfinder lege
- hører du sproget indgå i legeaktiviteter – og hvordan?

Hvad virker:

- rolle i handling - imitation
- rolleleg – identifikation
- regelleg
- rammeleg
- rollespil
- idrætslege – leg på liv og død
- intellektuel leg – leg med begreber

Forældrene:

- giv forældrene redskaber til at forstå legens betydning i forhold til læring
- giv forældrene redskaber til gennem legen at udvikle barnets sprog

Læringsmiljøer – fysiske og sociale

Hvorfor?:

Daginstitutionerne er et særdeles væsentligt læringsmiljø, der gennem både det fysiske og det sociale læringsmiljø har væsentlig betydning for barnets læring og udvikling.

Læring i en daginstitution er ikke knyttet til indlæring af akademiske færdigheder som tal og bogstaver).

Den pædagogiske indsats i daginstitutionen medvirker til, at barnet får et bedre skole- og uddannelsesliv.

Læringsmiljøer skaber muligheder for at barnet kan være i flow i den frie leg og for at opnå de gevinster, det giver i form af fælles opmærksomhed, sproglig udvikling, kontakt og trivsel.

Pædagogens rolle:

- i fællesskab med det øvrige personale at skabe fysiske som sociale læringsmiljøer
- skabe forskellige motiverende områder/ læringsrum, så alle børn kan finde noget de mestrer og oplever succes med
- gennem en aktivitet at kunne understøtte barnets positive sociale og kognitive udvikling
- anerkende barnets interesser for at starte en kommunikation, som gør, at barnet tør gå et skridt videre
- følge barnets initiativ som modelbygger og medudvikler af gode ideer. Pædagogen bliver en interessant sparringspartner for et barn i udvikling
- kombinere legen og vokseninitierede aktiviteter
- at anvende egne ressourcer og motivationer i aktiviteter med barnet
- lægge vægt på, at pædagogen har naturlige funktioner i rummet
- at arbejde med at gøre det, pædagogen er bedst til i kraft af sin uddannelse

Barnet lærer:

- at have fælles opmærksomhed omkring meningsfulde aktiviteter
- gennem mestring bibringes barnet positive oplevelser og færdigheder i kontakt med både børn og voksne
- bliver nysgerrige på at indgå i nye relationer - barn/barn og barn/voksen
- kommer i flow
- i kraft af mestring føles livsglæde

Vær opmærksom på:

- respekt for barnets leg og aktiviteter
- færrest mulige afbrydelser/forstyrrelser
- fornøden tid
- de rette omgivelser
- god atmosfære
- støjniveauet
- vær godt forberedt på det læringsrum/den aktivitet du træder ind i
- det kan tydeligt ses, hvad læringsrummet funktion er
- rummene indrettes, så der også er taget
- højde for vokseninitierede aktiviteter
- uderummet skal indtænkes som
- læringsrum – såvel på legepladsen som i nærmiljøet

Hvad virker?:

- anerkendelse som udgangspunkt for et socialt læringsmiljø
- dialog med barnet – konflikter løses gennem samtale
- rum, der klart signalerer hvad de skal bruges til
- vedvarende fælles opmærksomhed
- der veksles mellem børne- og vokseninitierede aktiviteter
- tilrettelæggelse af de pædagogiske rammer, så støjniveauet reduceres mest muligt
- tilrettelæggelse af de fysiske rammer, så støjniveauet reduceres mest muligt – evt. tillade støj i bestemte rum, så barnet har mulighed for at undgå støj
- forældreinvolvering

Forældrene:

- der skal arbejdes hen mod at have respekt for fysiske og sociale læringsrum, således at læring og flow ikke forstyrres unødvendigt
- informeres om institutionens mål for barnets læring, således at forældrene med denne viden kan understøtte med aktiviteter og materialer i hjemmet

Læring gennem førstehåndsoplevelser

Hvorfor:

Læring sker gennem ydre påvirkning og indre tankeprocesser.

Læring sker ved sansning, leg, iagttagelser, undersøgelser – altså oplevelser på første hånd.

Læring er en grundlæggende proces, som foregår hele tiden.

Pædagogens rolle:

- kortlægge mulighederne i hverdagen for gode førstehåndsoplevelser
- vær bevidst om at få øje på det sproglige læringspotentiale, der ligger i barnets førstehåndsoplevelse
- ved benævnelse af barnets kropslige og sanselige erfaringer anerkender du barnet følelsesmæssigt
- hjælpe barnet med sprogligt at gøre det oplevede begribeligt
- udfordre barnet i den aktivitet de er i
- du skal kvalificere barnets førstehånds-oplevelse – og der i gennem sikre motivationen – ved at tage udgangspunkt i barnets umiddelbare, ikke logiske og fantasifulde legeunivers
- du skal afvente barnets initiativ og tilpasse dit sprogbrug efter barnets nærmeste zone for udvikling

Barnet lærer:

- barnet styrkes i at lære gennem sansning og førstehåndsoplevelser
- barnet lærer at være nysgerrig
- barnet lærer at være opsøgende
- at sætte ord på sine oplevelser
- udvider sit ordforråd
- får ord til og øver sig i at beskrive sin egen situation i den aktuelle aktivitet

Vær opmærksom på:

- de førstehåndsoplevelser, som barnet får
- at fange, fastholde og lege med ideer, når de opstår
- at bygge videre på barnets nysgerrighed
- at sætte ord på egne sansninger
- at bygge sprogligt videre på barnets sansninger

Hvad virker?:

- i læringsrummene – såvel inde som ude på institutionen og i nærmiljøet – at have fokus på førstehåndsoplevelserne
- dialog med barnet om førstehåndsoplevelser
  - opmærksomme voksne

Forældre:

- inddrage forældrene i jeres tanker om førstehåndsoplevelser
- gøre forældrene opmærksomme på, hvordan de sammen med deres barn i hjemmemiljøet kan skabe muligheder for førstehåndsoplevelser

Ord og begrebsdannelse

Hvorfor:

Barnets basale udvikling af samspil og kommunikation bygger på utallige episoder af 1:1 samvær med en voksen baseret på fælles og koordineret opmærksomhed.

Barnet skal opleve, at det kan fastholde andres opmærksomhed, og at der bliver lyttet til det, for så vil det tillægge sig selv og sine oplevelser en gyldighed, som får indflydelse på barnets selvværd og trivsel.

Barnets skal opleve, at det bliver lyttet til og har mulighed for at sætte sig selv i en position, hvor fra det kan tale og handle.

For at begynde at forstå verden må barnet lære at beherske de forskellige begreber.

Begreber kan have forskellige aspekter – begreberne forankres mere eller mindre dybt i det enkelte menneske både mentalt og neuralt – stærke begreber gør os stærke.

Pædagogens rolle:

- præsentere barnet for ord – med hensyntagen til barnets udviklingsniveau
- vise barnet sprogets betydning i det sociale liv
- med baggrund i barnets udviklingsniveau støtte det i at tage ordet – give det en sproglig platform
- udfordre og støtte barnet i dets sproglige udvikling ved at anvende begreber, som ligger i barnets nærmeste udviklingszone
- udvide barnets begreber fra et simpelt begreb til et stærkt begreb – fra at vand blot er det våde til at vand omfatter alle vandets egenskaber, betydning, goder og farer

Barnet lærer:

- ord og deres betydning
- at omsætte ord til begreber
- at udvikle sine begreber til stærke begreber

Vær opmærksom på:

- hvilket læringsrum befinder du dig i – kan der, på barnets niveau, relateres til ordet/begrebet
- begrebet – når det præsenteres for barnet - skal være meningsfuldt
- begrebet skal knytte an til den hverdag barnet kender - for eksempel brug af nærmiljøet

Hvad virker?:

- sætte ord på handlinger i daglige aktiviteter.
- tale med barnet om omverdenen. Hvad de har oplevet, set i medier og så videre.
- arrangere ture ud af huset der giver oplevelser, som fører til ny begrebsdannelse, ofte i små grupper, hvor barnet får større mulighed for at blive hørt
- "use it or loose it" – gentagne brug og udvikling af ord og begreber forankrer disse i barnet
- det virker når voksne varierer deres sprog, for eksempel siger "godmorgen" på forskellige måder og med forskellige betoning.

Forældre:

- gøres opmærksomme på vigtigheden af at lære barnet nye ord – og personalet formidler eventuelt de nødvendige værktøjer til opgaven.
- gøres opmærksomme på vigtigheden af at præsentere begreber for barnet – i den rigtige betydning/kontekst – og personalet formidler eventuelt de nødvendige værktøjer til opgaven
- lege med ord og begreber

Samtale

Hvorfor:

Barnets basale udvikling af samspil og kommunikation bygger på utallige episoder af en-til-en samvær med en voksen baseret på fælles og koordineret opmærksomhed.

Barnet skal opleve, at det kan fastholde andres opmærksomhed, og at der bliver lyttet. Barnet vil så tillægge sig selv og sine oplevelser en gyldighed, som får indflydelse på barnets selvværd og trivsel.

Barnet skal opleve, at der bliver lyttet til det, og har mulighed for at sætte sig selv i en position, hvor fra det kan tale og handle.

Når barnet får sproglig opmærksomhed, får dette betydning for barnets selvfølelse og måden at agere på i samværet med andre.

Samtalen lærer barnet at brug ord og begreber

Sproget værdisættes

Samtalen skaber tryghed

Samtalen styrker barnets selvværd

Samtalen er ligeværdig

Den voksne er barnets sproglige brønd

Pædagogens rolle:

- giv barnet en platform at tale fra
- være aktivt lyttende og udfordre samtalen
- lade barnet komme til orde
- invitere til samtale
- fremme samtalen børnene imellem – give mulighed for at øve dialog
- fastholde barnet i samtale ved at udfordre positivt og anerkendende
- forsøge at bringe samtalen ind i legen
- udvide ordforrådet
- bruge sproget aktivt
- lege bevidst med sproget

Barnet lærer:

- at blive respekteret
- at det er værdifuldt at samtale
- at samtalen er en positiv tilgang til andre mennesker
- at blive nysgerrig på omverdenen via samtalen
- inspireres af det talte sprog til en interesse for det skrevne sprog
- såvel ord som struktur ved at kopiere de voksne
- at sproget er et vigtigt redskab, når man skal gøre sig forståelig og være en del af det sociale fællesskab.

Vær opmærksom på:

- det enkelte barns evne og lyst til at lytte og samtale
- børnenes indbyrdes samtaler og hvordan det foregår
- fremme forudsigelser, problemformuleringer og løsninger - hvad er det barnet vil fortælle?
- er der rum og tid til samtaler?
- rollemodel – hvordan samtaler personalet indbyrdes

Hvad virker?:

- tale med barnet for at forøge kompleksiteten i legen
- opbygge en kultur hvor samtalen er væsentlig
- der er tid og rum til samtaler
- en anerkendende og positiv omgangstone i såvel børne- som personalegruppe
- at ordforrådet udvides

Forældrene:

- institutionen har ansvar for at forældrene bliver bevidste om deres ansvar i forhold til deres barns sprogudvikling
- at forældrene forstår værdien af samtalen med deres barn om oplevelser i hverdagen
- vejlede forældrene i udvikling af deres barns sprog

Rim, remser og legeskrivning

Hvorfor:

Barnet bør tidligt møde sproget såvel mundtligt som skriftligt.

Når sproget inddrages i en legende ramme, som en naturlig og betydningsfuld del af hverdagen, får barnet lyst til at eksperimentere med sproget såvel mundtligt som skriftligt.

Barnet stimuleres til at udtrykkes sig i tale, tegning og skrift.

Rim og remser retter barnets opmærksomhed mod sprogets lyde og dets rytme.

Barnet bliver efterhånden opmærksom på, at sproget har et indhold og en form, og dermed skabes der grundlag for en proces, som skærper barnets sproglige opmærksomhed.

Sproget er grundlaget for den senere indlæring af læsefærdigheder.

Pædagogens rolle:

- at være sproglig rollemodel
- at give sprog til barnet
- lade ord følge handling
- følge op på barnets initiativ til dialog og fælles opmærksomhed
- skabe et miljø/læringsrum som er indrettet så det opmuntrer til rim, remser og at sætte skriftsprog på
- være opmærksom på udviklingen – sker der en progression?
- skrive barnets fortællinger ned – og læse dem med barnet
- opfordre til legeskrivning

Barnet lærer:

- en musisk og rytmisk tilgang til sproget hjælper barnet til at få en kropslig tilgang til sproget
- ordene i rim og remser udtales ofte tydeligere end i almindelig tale – og kan være en hjælp, når barnet tilegner sig nye ord
- rytmen i sproget, og det kan være en hjælp, når barnet tilegner sig nye ord
- at være lydhør overfor forskelle i sproget
- at lege med ord og begreber
- at få en begyndende forståelse for og lyst til at udtrykke sig skriftligt

Vær opmærksom på:

- rim og remser, sange og sanglege er med til at styrke sanserne
- at præsentere barnet for bogstaver
- at lege med bogstaver og lyde – og sprogets rytmer
- at koble tale- og skriftsprog
- at barnet får det sprog, de voksne taler
- lade barnet se de voksne skrive – og lad barnet skrive med
- bane vejen for at barnet får lysten til legeskrivning
- det fanger barnets interesse, at sproget kan være fjollet og sjovt
- barnet lærer ikke sprog ved hele tiden at få stillet spørgsmål

Hvad virker?:

- lade barnet genfortælle eventyr og tegne til disse – den voksne skriver kommentarer til
- leg med rim og remser
- leg med sprog og rytmer
- når barnet er kropsligt aktivt og pædagogen samtidig sætter ord på det barnet gør i sin aktivitet
- at barnet oplever, at sproget kan bruges
- når den voksne går ind i dialogen, og bakker op om barnets sprog

Forældrene:

- skal have viden om - opmærksomhed på - redskaber til - at de bruger sprogets mangfoldigheder
- informeres om vigtigheden af at arbejde/lege med rim, remser og legeskrivning
- skal opfordres til at arbejde videre med de sproglige initiativer, der tages i institutionen

Dialogisk læsning

Hvorfor:

Den dialogiske læsning har betydning for barnets sprogudvikling og senere læseudvikling.

Når barnet deltager aktivt i oplæsningen af billedbøger styrkes den sproglige udvikling.

i højere grad, end hvis der blot lytter til historien.

Den daglige dialog danner grundlag for at skabe en god kontakt og en god stemning.

Når de voksne lytter og fører meningsfulde samtaler med barnet, lærer barnet dialogformen.

Pædagogens rolle:

- skabe et miljø/læringsrum som er indrettet, så det opmuntrer til dialogisk læsning
- for at skabe gode situationer og samtaler om bøger kræver det overvejelser over valg af bøger, temaer og gruppen af børn (gruppestørrelse og alder)
- inspirere barnet til at fortælle med på historien
- inddrage barnet i dialog om det der bliver læst op
- få barnet til selv at fortælle om historien og billederne
- at stille åbne spørgsmål, som ikke blot kan besvares med et ja eller nej

Barnet lærer:

- barnet lærer nye ord, og at bruge dem
- leg med ord betyder ofte at barnet bliver sprogligt opmærksom
- gennem dialogen får barnet mulighed for selv at bruge de nye ord i meningsfulde samtaler
- barnet lærer flere ord, når det selv får mulighed for at fortælle og genfortælle historien, det har hørt eller fået fortalt
- barnet lærer at arbejde sammen i en mindre gruppe
- at tage hensyn til hinanden og give hinanden plads til at svare hver især
- barnet lærer at bruge ord i forskellige sammenhænge

Vær opmærksom på:

- at begrebet dialogisk læsning bruges om en metode, hvor en allerede kendt bog genopleves igen
- at dialogisk læsning virker for alle aldre - ikke kun for de ældste
- billedbøger er særligt velegnet til dialogisk læsning, da billederne indbyder til samtale, og samtidig støtter barnet i dets egen fortælling om historien
- hvordan du selv bruger dit sprog

Hvad virker?:

fællessamling hvori der indgår dialogisk læsning styrker sammenholdet i børnegruppen, og skaber et forum for dialog på tværs af gruppen.

læsning og samtale i mindre grupper

børnene skiftes til at fortælle

gentagne oplæsninger af samme bog

gøre sproget levende og billedligt, ved hjælp af figurer og kropssprog

Forældrene:

- skal have orientering om hvad dialogisk læsning er
- skal have viden om brug af biblioteket
- skal inddrages i den måde den enkelte institution arbejder med dialogisk læsning på, og forældrene skal tilskyndes til at følge op på det derhjemme.

Hvorfor:

Inklusion og det sprog der bruges er to ufravigelige størrelser.

Inklusion er måden voksne tænker og ser barnet på – inkluderer det enkelte barn.

Den inkluderende tankegang i det faglige arbejde afspejles i sprog, handling og indhold.

Livet der udspilles i daginstitutionen beskrives i det sprog, som vi bruger med og om hinanden.

Det sprog vi bruger skaber vores virkelighed.

De måder vi udtrykker os på, nuancer i sproget, store og små udtryk, betoning, gestik og kropssprog er med til at skabe stemninger.

Alle børn har ret til at deltage.

Den inkluderende tankegang fremmer det enkelte barns sociale mobilitet.

Alle har brug for at høre til og være en del af et fællesskab.

Pædagogens rolle:

- at være rollemodel i sin adfærd
- være inkluderende i handling og sprog
- gennem sin vejledning af barnet vise anerkendelse og skabe tillid
- som det gode eksempel udvise fleksibilitet med hensyn til løsninger
- at have fokus på trivslen for det enkelte barn såvel som hele gruppen
- sikre at alle børn har adgang til meningsfulde, differentierede fællesskaber
- sikre det enkelte barns integritet
- at have en faglig tilgang til barnet
- at have ansvar for fællesskabet

Barnet lærer:

- opnår læring gennem deltagelse og relationer
- får styrket sin alsidige kompetenceudvikling
- at indgå i sociale relationer
- styrkes i at indgå i alle former for fællesskaber i og uden for institutionen
- at forskellighed er en styrke

Vær opmærksom på:

- at barnet ikke bliver marginaliseret i gruppen
- fremme fællesskaber
- være opmærksom på egen måde at agere på
- være opmærksom på eget barnesyn
- om der er børn, der lever på kanten af fællesskabet
- kan forældrene bidrage i etableringen af fællesskaber?
- det er ikke barnet – som sig selv – der er udfordringen, men barnets rolle i det sociale samspil og i den sociale organisering
- hvordan samværet organiseres

Hvad virker?:

- praksisfortællinger – hverdagsfortællinger
- inddragelse af det udsatte barn i fællesskaber
- guide det usikre barn ind i fællesskaber
- invitere barnet til dialog omkring det svære – når der er tid til kvalitativ kontakt
- bevidst social organisering - pædagogen tager ansvar for organiseringen
- fremhæve barnets kompetencer
- giv forældrene positive beskrivelser af deres barn
- giv forældrene konkrete handleanvisninger

Forældrene:

- Vær opmærksom på at formidle viden om børnefællesskabernes betydning
- give forældrene forståelsen af, hvor vigtigt det er, at barnet kan agere i forskellige fællesskaber
- give forældrene forståelsen af, hvor vigtige aktører de er i arbejdet med at etablere inkluderende fællesskaber i institutionen

Hvorfor:

Barnet skal have adgang til forskellige medier, herunder IT, som kan bruges både i forbindelse med oplevelser og med skabende kulturel aktivitet.

Pædagogens rolle:

- inddrage computeren eller andre kommunikative medier i aktiviteter
- tilrettelægge aktiviteten så barnet inddrages mest muligt.
- lade barnet udforske de kreative muligheder ved at bruge computeren.
- afpasse indretning af faciliteter til barnet, fast lokalitet eller flytbar for eksempel lokale med multimedier eller rulleborde
- vælge udstyr som passer til barnet – for eksempel mus og kamera

Barnet lærer:

- får erfaringer med muligheden for at arbejde med computere.
- at oplevelser og inspiration kan udtrykkes og omsættes i praksis
- at oplevelser kan udtrykkes og visualiseres
- at kommunikere med andre om det, der opleves sammen, og at indgå i en hverdag, der lægger op til fortællinger om denne fælles historie
- at være nysgerrigt udforskende sammen med andre og kunne sætte sig spor i form af unikke bidrag til det fælles
- at samarbejde om fælles projekter med andre og her afprøve nye fremgangsmåder
- udfordres til sproglig kreativitet samt til at udtrykke sig gennem forskellige genrer
- interesse for det skrevne sprog, gennem legeskrivning
- at improvisere, omforme og eksperimentere med sprog og skrift
- at børnelitteratur og – film, faglitteratur, musik, billeder, medier med videre i forskellige genrer står til rådighed for oplevelse og inspiration i deres hverdagsliv i dagtilbud

Vær opmærksom på:

- tilrettelæg aktiviteterne så barnet arbejder trinvis med aktiviteterne, fra de enkle til de komplekse
- arbejdet med aktiviteterne vil indebære situationer, som man ikke har forudset.
- at der med tiden opnås erfaring med at løse de uforudsete situationer.
- skal være aktiv i processerne

Hvad virker?:

- tegninger i Paint
- skrive småord eller navne i Paint
- tage billeder med et digitalt kamera
- fortælle til mikrofonen
- fortælle til billeder i Photostory
- fortælle historier med figurer, dukker, bamser, og lignende ved hjælp af digitale billeder og lydoptagelser

Forældrene:

- forældrene skal gøres opmærksomme på gode IT-vaner
- forældrene skal gøres opmærksom på brug – og misbrug – af IT

Evaluering

- Ord der Gror skal indgå i strategien omkring sprog og læsning
- De daglige pædagogiske ledere skal sørge for, at det bliver en del af dagligdagen i institutionen
- Dagtilbudslederne skal sørge for at bringe emnet i spil på teamets ledermøder

Tosprogede - Ordforråd

Man kan ikke måle tosprogede børns sprog med ét-sprogede børns målestok

(Jette Løntoft: *Tosprogede småbørns tale- og sprogvan- skeligheder*, Special-pædagogisk Forlag 1999, ISBN 87-7399-553-3) s. 46

De(t) sprog, et barn tilegner sig i sit hjem i den tidlige barndom, er dets **modersmål**.

Man kan have mere end et modersmål. Det har mange børn, der vokser op i tosprogede familier, hvor fx moderen har og bruger ét modersmål, mens faderen har og bruger et andet. Denne form for tosprogethed kaldes **samtidig (simultan) tosprogethed**.

Hvis barnet starter med at tilegne sig det ene sprog, og først senere (efter 3-årsalderen) begynder på det andet, taler man om **successivt tosprogethed**. Her er sprog nummer to ikke et modersmål, men et **andetsprog** for barnet.

Sker tilegnelsen af et nyt sprog primært via undervisning, taler man om **fremmedsprog**.

(Undervisningsministeriet og Socialministeriet 1997, ISBN 87-603-1002-2) s. 11

Det tosprogede barns sprogtilegnelse er særdeles individuel og under indflydelse af flere – for det enkelte barn – meget variable forhold. Forhold, som ligger ud over det, vi kender hos det ét-sprogede barn:

- Det barn, der har et andet modersmål end det, der er samfundets sprog, er meget afhængigt af forældrene som sprogmønstre.
- Forældrenes indsigt i tosprogethed kan være meget forskellig, hvilket selvfølgelig har indflydelse på den støtte, de kan give deres barn i tilegnelsen af dets to sprog.
- Faktorer, der kan være forskellig fra barn til barn:
  1. Tidspunktet for påbegyndelsen af andet-sprogtilegnelsen
  2. Omfanget af tid i miljøet hvor andetsproget tales
  3. Trygheden i det nye sprogmiljø, f.eks. via tosproget medarbejder
  4. Kvaliteten af støtten til tilegnelsen af andetsproget
  5. Børnenes personlige forskellighed
    - Emotionelle faktorer
      - Holdninger til dem, der taler målsproget
      - Tryghed
      - Selvtillid
      - Udadvendthed
    - Intellektuelle faktorer
      - Intelligens
      - Sprogbevarelse
      - "Kognitiv stil"

(Jette Løntoft: *Tosprogede småbørns tale- og sprogvan- skeligheder*, Special-pædagogisk Forlag 1999, ISBN 87-7399-553-3) s. 46

Hvad er ordforråd?

- Ordforrådstilegnelsen er ikke bare et spørgsmål om at møde mange ord eller møde det samme ord mange gange
- Ordforråd er heller ikke bare et spørgsmål om at lagre enkelte løsrevne ord – det er også et spørgsmål om at kende ordene i forskellige betydningssammenhænge
- Ordforråd menes at være lagret i betydningsnetværk – og ikke som enkeltord i en ordbog – og at de ofte får deres betydning i relation til andre ord
- Ord indgår i mange tilfælde i mere eller mindre faste udtryk – eller ordfraser
- Ordforråd er ikke alene et spørgsmål om at huske og forstå ord. Det er også et spørgsmål om at kunne anvende dem produktivt.
- Mange forskellige faktorer spiller ind på, hvilke ord der huskes, herunder elevens egen følelse af at have behov for ordet.

(Lars Holm & Helle Pia Laursen: *Andetsprogsdidaktik*, Dansk Lærereforening 2000, ISBN 87-7704-630-7) s.151

Tosprogede mennesker har ikke 2 adskilte "ordlagre". Det indebærer, at fx en tyrkisk/dansktalende person ikke har et dansk "ordlager" og et tyrkisk "ordlager", men derimod ét "ordlager" med 2 afdelinger med et indbyrdes meget livligt samspil.

Ordforråd er vigtigt for alle sprogbrugere, hvad enten vi taler om børn, unge eller voksne, eller vi taler om modersmåls-, fremmedsprogs- eller andetsprogstilegnelse (Jette Løntoft s.8)

Ordforråd kan opdeles i 2 former

Det **receptive ordforråd**, som består af de ord, en sprogbruger forstår (lytte, læse)

Det **produktive ordforråd**, som består af de ord, en sprogbruger anvender (tale, skrive)

(Jette Løntoft s.14)

De pædagogiske overvejelser over, hvilke leksikale kompetencer, det er vigtigt at arbejde med kan opstilles i følgende punkter:

1. Lingvistisk indfaldsvinkel

Barnet får mulighed for at tilegne sig ord fra alle ordklasser, ikke kun navneord

2. Her-og-nu-behovstilegnelse

Barnet tilegner sig de ord, det har behov for i forhold til sin aktuelle alder, og de aktiviteter, der knytter sig hertil

3. Fremtidsbehov

Tilegnelse af skoler relevante ord

(Jette Løntoft: *"Mange ord"*, Specialpædagogisk Forlag 2000, ISBN 87-739- 675-0)

I. Barnets ordforråd og de tilhørende begreber

- Ordforråd og begreber kan være kulturbundne, fx kan barnet have ord for noget på modersmålet, som ikke umiddelbart findes på dansk (navne på beklædningsgenstande, madvarer, køkkenredskaber, noget man fejrer, slægtskabsforbindelser), eller som barnet endnu ikke har tilegnet sig på dansk. En ensidig vurdering af barnets danske ordforråd kan fejlagtigt føre til, at barnet bliver set som begrebsfattigt. Personalet bør derfor notere sig eksempler på, hvordan barnet kommunikerer om sine oplevelser og erfaringer i hjemmet.

Hvis barnet fx efter en fest viser sine hennafarvede hænder, får det mulighed for at fortælle om traditioner og skikke, som nogle af de andre børn ikke kender, og det tosprogede barn kan give sit liv nye sproglige udtryk og bidrage til fællesskabet. Forældrene kan ved at berette om situationen i hjemmet nuancere forståelsen af barnets sproglige tilegnelse.

Ofte vil dialog med forældrene, om det barnet synes at forstå, og som det selv kan give udtryk for på modersmålet, have den effekt, at forældrene bliver mere bevidste om deres muligheder og ansvar for styrkelsen af modersmålet.

- Man skal være opmærksom på omfanget af børns ordforråd, fx nedskrive eksempler på, hvilke ord de mestrer. Man skal også lægge mærke til, hvordan børnene løser de problemer, de løber ind i, når de ikke har ord for det, de vil udtrykke.
- Ordforrådet er også situationsafhængigt, fx bruges der et helt andet ordforråd i institutionen end i hjemmene. Modersmålet knytter sig til mange situationer, fx når man bliver lagt i seng, får kærtegn, bliver

trøstet og eventuelt i forbindelse med mere rituelle handlinger. Mange situationer vil tosprogede børn aldrig eller sjældent opleve på dansk, og de vil derfor ikke have udtryk for situationerne på dansk. Derfor er det vigtigt at huske på, at det er børnenes kompetence på hvert af sine sprog, som udgør børnenes sproglige kompetence. Det er naturligt, at der vil være et ordforråd, som tosprogede børn måske aldrig vil lære på dansk.

- Tosprogede børn kan have en anden tilgang til danske ord, de ikke forstår, end etsprogede danske børn. Når de er usikre på ordene, støtter de sig til udtalen i stedet for til betydningen. Det er vigtigt, at børnene bruger tid på at gætte og forklare de ord og vendinger, de ikke helt har forstået.
- Børn har et passivt ordforråd, der er langt større end det aktive. Billedmaterialer og legetøj kan danne et godt udgangspunkt for vurdering af barnets sprogforståelse. Skriv ned, hvilke associationer barnet får med støtte fra billederne og legetøjet. Det er vigtigt, at barnet kan udpege på opfordring, og at det kan forstå relationer, fx placering af ting i forhold til hinanden. Børnene skal have lejlighed til at udtrykke deres associationer, når de ser billeder eller leger med legetøjet.
- Lege med rim og remser på både dansk og andre sprog og lege med ord er et godt grundlag for samtale om sproget. Fx kan et ord som "hovedrengøring" vække mange associationer. Pædagogen kan bede barnet fortælle, hvad det hedder, og hvordan ordet udtrykkes på modersmålet, så barnet forbinder sine sprog.

<http://pub.uvm.dk/2005/sprogstimulering/kap04.html>

www.sonderborgkommune.dk

Sønderborg Kommune
Børn og Uddannelse
Rådhusvej 10
6400 Sønderborg
T 8872 6400
F 8872 6402
post@sonderborg.dk